

Ioan Boroș

Scrieri istorice

Volumul I

Studiu introductiv, ediție și note de:

Gh. Naghi, Șipoș Ibolya

Presa Universitară Clujeană

2019

CUPRINS

Studiu introductiv	5
Notă asupra ediției	105
Primul articol a lui Ioan Boroș Viena, 14. Noiemb[rie] 1871.	106
Și al doilea..... Pledoarie pentru limba română.....	108
I. Cercetări de istoria bisericii	111
1. Despre sărbători, I-VII.....	113
2. Unirea românilor din părțile sătmărene în veacul al XIV-lea și Mănăstirea s. Mihail din Maramureș.	142
3. Relațiile ecclesiastice ale românilor din Ungaria și Transilvania în veacul al XV-lea.	161
4. Observări la seria cronologică a Arhiepiscopilor de Alba-Iulia și a episcopilor sufragani.	216
5. Unirea bisericii române din Ungaria și Transilvania, dară mai ales din părțile bănățene ale diecezei Lugojului.	227
6. Biserica română și Unirea din Banat în partea I a veacului al XVII-lea.	286
7. Ioanichie Endrődi (1765-1775). Călugăr basilitan apostat de la mănăstirea Sf. Treimi din Blaj.....	307
8. Treceți la s[ânta] Unire.	311
II. Cercetări de istorie socială	313
1. Familii române nobilitate din județul Severin, oarecând Caraș.....	315
2. Gróf Splényi Gábor-féle magyar vezényszó 1797-ben.	320
Comanda maghiară introdusă de contele Splényi Gabor în 1797.....	323
3. Revoluția lui Horia și comitatul Caraș.	326
4. Documente bănățene despre revoluția lui Horia.	332

5. O presupusă răscoală a românilor din Zărand, la 1800.	341
6. Răscoala lui Tudor Vladimirescu și refugiații în județul Caraș-Severin.....	345
III. Cercetări de istorie locală lugojeană	369
1. Biserica gr. ort. română a Sfântului Nicolae din Lugos și Ioan Rațiu de Mehadia.	371
2. Date referitoare la fundația și familia lui Gavrilă Gurianu din Lugoj[1759-1771].	389
3. A lugosi iparosok, kézművesek, kereskedők névjegyzéke 1801-ben [1808] és Az ipar- és árucikkek, s azok készítésének árszabályozása 1793. évben.....	395
<i>Lista meseriașilor, meșteșugarilor și negustorilor din 1801 [1808]</i> <i>Reglementarea prețurilor de producție pentru anul 1793.</i>	402
4. A lugosi városháza építése. 1825-1831.....	410
<i>Construcția primăriei din Lugoj 1825-1831</i>	418
5. Zidirea Casei orașului nostru de azi, și încă ceva.	426
6. Constituția, societate secretă română la Lugoj, 1830-1834.	433
7. Reamintiri istorice actuale despre Banat.	452
IV. Descrieri ale Lugojului	463
1. Lugojul după notele călătorului turc Celebi (1662).	465
2. Lugojul în anul 1780-1785 după notele călătorului Lähmann.....	468
3. Descrierea Lugojului la 1803.	470
4. Notițe lugojene din anul 1849.	472
5. Notițe lugojene din anul 1851.	474
6. Notițe lugojene din anul 1860.	482
V. Cercetări de istorie administrativă și fiscală din Transilvania și Banat	485
1. Relațiile administrative eclesiastice ale românilor din provincia Beiușului între veacul [al] XIII – XVI-lea.	487
2. Dél Magyarországi adóviszonyok a XVIII. század első felében.	521
<i>Situația impozitelor din Ungaria de Sud în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.</i>	529

3. A lugos-facseti kerület. (1717-1753).....	538
<i>Districtul Lugoj – Făget. (1717-1753).....</i>	563
4. Adatok a volt lugos-facseti kerület történetéhez. Lugos városa.	587
<i>Date referitoare la istoria fostului district Lugoj-Făget Orașul Lugoj.</i>	592
5. Înființarea și prima constituire a județului Caraș – 1779.	597
6. Krassó vármegye adója s a megyei hivatalnokok fizetése 1780-ban. . 603	
<i>Impozitul comitatului Caraș și salariul funcționarilor</i>	
<i>provinciei în 1780.</i>	605
7. Regularea comunelor în județul Caraș (1784-1796).	607
 VI. Școala din Banat.....	619
1. A lugosi róm[ai] kath[olikus] nép-és gramatikális magániskola	
a XVIII. században.	621
<i>Școala primară și gramaticală particulară romano-catolică</i>	
<i>din Lugoj, în secolul al XVIII-lea.</i>	627
2. Tablou comparativ despre datele statistice ale școlilor naționale	
românești din județul Caraș-Severin.....	633
3. Organizarea școalelor naționale românești în comitatul	
Carașului la 1785-1792.....	655
4. Preotul și învățătorul.....	666
 VII. Științe auxiliare ale istoriei.....	673
1. Inelul sau veriga de la cetatea romană Tibiscum.	675
2. Cercetarea arhivelor parohiale.	678
3. Societatea literară „Sfânta Barbara” din Viena.....	689
4. Catalogul bibliotecii și muzeului diecezan din Lugoj.....	692
5. Extras din corespondența unui preot despre biblioteca	
muzeului diecesan din Lugoj.....	695
6. Istoria tipografiei române.	697
7. Chestiunea Jurnalisticii.	699

VIII. Cercetări demografice	705
1. Evreii la 1782.	707
2. Ungurii în Caraș la 1784.	713
3. Conscrierea parohiilor din județul Carașului.....	714
4. Din trecutul lui Lugojului. Mișcarea populației din Lugoj în ultimele două secole.....	719
IX. Articole istorice semnate cu pseudonim sau nesemnate	723
1. A lugosi tüzérkaszárnya a XVIII-ik század első felében.	725
<i>Cazarma de artilerie din Lugoj în prima parte a secolului al XVIII-lea.</i>	727
2. Adatok Lugos temesi hidjának multjáról.....	729
<i>Date despre trecutul podului peste Timiș în Lugoj.</i>	732
3. Délmagyarországi lakosok balhite a vérszopókról a XVII[I]-ik században.....	736
<i>Părerea greșită a populației din Ungaria de Sud despre vampiri în sec al XVII[I]-lea.</i>	738
4. A lugosi minorita templom és a rendház alapkövetételének 200 éves jubileuma [1733].	741
<i>Jubileu bicentenar de la punerea pietrei fundamentale a bisericii și mănăstirii minoriților din Lugoj.</i>	755
5. Engel Antal csanádi püspök egyházi látogatása Lugoson az 1752. évben.....	770
<i>Vizita lui Engel Antal, episcop al Cenadului la Lugoj în 1752.</i>	775
6. Un răspuns și un avertisment tineretului de astăzi	780
Summary	783
Indice de nume.....	787
Indice de localități	817

1. Despre sărbători, I-VII.

„Una am cerut de la Domnul, aceasta voi căuta că să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieții mele, ca să văd frumseța Domnului, și să cercetez beserica cea sânta a Lui”. (Ps. 26 v. 7, 8)*.

În această cerere bazată pre admirarea mărire domnezezești; în această dorință însuflețită de focul iubirii cătră cele sante a psalmistului, este descoperită și preîntipuită vieța cea creștinescă, vieța celor ce prin credința cea viuă a cunoștinței mărirei lui Domnezeu, prin sperarea neclătită a vieții eterne întru Christos Isus, și prin iubirea cea ferbinte a legi Domnului, ca credincioși și fii ai lui Domnezeu, sunt înscriși în numărul celor aleși, sunt susceptuți în sânul besericei cei sante a Domnului, sunt numărați între moștenii împărăției cerului ca să să îndulcească de frumseța Domnului.

Și cum să să înțeleagă aceasta?

Așa, că vieța cea creștinească de după natura legi Domnului are să constee *din legătura neîntreruptă* a cercării mărirei lui Domnezeu; *din lucrare neîncetată* a straformării interne spirituale în tipul frumseței și strălucirii acelei mărire domnezezești; – și *din nizuința neobosită* ca în/327/toate zilele vieții, Domnul, prin faptele virtuților, să locuiească în casa sufletului, – eară sufletul să să odichnească în casa cea sântă, vecinică și pururea fericită a Domnului din ceruri.

Cine nu știe însă, că omul din creare este o unitate viuă alor doaua părți întru sâne (sine, n.n.) esențial deosebite și anume: *a lumii firești și a lumii spirituale*, că omul este ca și legătura a lor doauă lumi, reprezentând întru sine nu numai întreg actul creațiunei, ci de odată formând întru sine pre migilocitorul între Domnezeu și lume¹ încât adecă prin trupul său reprezentă cele pământești, să lipește de cele sensuale și trecătoare, iară prin sufletul său să înalță la cele din înălțime, spre a cerca, spre a cunoaște mărire și puterea cea creatoriă, spre a se face părtășiu societăței cerești, și astfel întru cunoașterea și iubirea frumseței nefinite și necuprinse a-și afla toată dorința și fericirea sa.

* Ioan Boroș, *Despre sărbători*, I, în *Foaia besericească și scolastică* (Blaj), 1889, II, Nr. 21, 1 August, p. 326-330.

¹ Joseph Kössing, *Liturgische Vorlesungen über die heilige Messe*, Regensburg 1856, p. 52.

Să împreună *pusătiunea* (poziția, n.n.) aceasta a omului cu zisa Mântuitorului; că: „*sufletul e gata, iară trupul e slab* (Mat. XXVI 41) și vom cunoaște, că până când trupul este încungiuat și împresurat de sămțiri și alipiri cătră cele senzuale: are lipsă neapărată de servițiul celor ce cad sub sămțiri. – Și acesta pentru acea ca de-o parte să să mântuiească de legăturile apăsătoare ale senzualității, iară de alta parte ca mai cu înlesnire și cu securitate să să înalțe la considerarea și cunoașterea celor spirituale. Sau cu alte cuvinte ca omul de la cele pământești să să rădice la cele cerești, are lipsă de forme, de simboale. – Și aceasta e de tot natural. Pentru că, măcar că sufletul în zelul pietății sale ar voi să să înalțe la Domnezeu că la izvorul cel adăvărat al luminei, al mării, adăvărului și frumseții; în aceasta nizuință a sa este împedecat prin puterea contraria a afectelor trupesti, și că aceasta împedecare să o poată învinge, trebu[i]e să să folosească de obiecte și migiloace senzuale, prin care boldul acel intern al sufletului se animează, și să întărească întru efectuarea scopului său.

Între aceste migiloace externe ale întemeierii, dezvoltării, întăririi și perfecționării vieții interne creștinești putem număra: sărbătorile cele sante așezate în decursul anului besericesc.

Ce migiloace salutare, ce ocaziuni edificatoare, ce așezăminte sacre și sântitoare sunt sărbătorile! Ele vădesc înțelepțiunea cea profundă, grigia cea neadormită a besericei pentru fiii săi credințioși.

Căci, deși în mod spiritual, și într-un sens mai sublim esința (esența n.n.) sărbătoarei nu stă în mulțimea celor adunați, fără în mulțimea faptelor bune, în pietate și vieață creștinească accurată² – nu în veștmănte scumpe, ci în ornatul virtuței, neci în desfătările mesei, ci în grigia sufletului, încât sărbătoarea cea mai mare este: conștiența cea bună³. Cu toate că vieața fiăcărui creștin are să fiă pentru dânsul ca o sărbătoare viuă și *evang[h]elia tăcută*: totuși că această sărbătoare spirituală a sufletului să să susțină: s[ânta] beserică dintru înălțimea cerurilor, unde petrece cu învățăturele și misteriale sale să scoboară în migilocul fiilor săi și oprind oareșicumva cursul timpului, din tezaurul darurilor și misterialor sale, pre urma descoperirilor domnezești neschimbate, pre temeul dispuzățiunilor divine și de după esemplul sântitoriu dat de cătră Mântuitorul, – oareșicumva că însuși timpul să să santească, cu anumite părți ale acestuia leagă misteriale

² Chrysost. Horn. 28 in ep. ad I Cor. T. X p. 233.

³ Chrysost. Sermo V de Anna T. VI p. 669, séu cum dice Origene: sărbătoarea adevărată sta întru plinirea datorințelor.

darurilor mântuirii, unește memoria binefacerilor domnezezești, – împreună întreaga dispoziție domnezeiască descoperită în economia mântuirii, împlinită prin Christos, realizată în beserică. -

Așa e, sânta beserică a instituit sărbătorile, a sancționat celebrarea lor, voină ca în acele să rezume descoperirea sfatului celui domnezeesc, – pre însuși Isus Christos, cu întreaga sa viață istorică, cu întreg darul mântuirii într-un mod pragmatic să-l răpăzinte, să-l aducă în migilocol credințioșilor, ca în acest mod să adăvăreaze că Christos până în capătul veacului rămâne cu noi, că El e întru noi și noi întru El; se comprobează, că unde sunt doi sau trei adunați întru numele Lui, acolo e și Dânsul în migilocol lor, să mărturisească, că voința lui Domnezeu este sântirea noastră.

Iată voința, scopul și principiale fundamentale de care fu condusă s[ânta] beserică întru așezarea sărbătorilor.

Voința aceasta are două direcțiuni principiale aceste se bazează pe două cauze în esență de aceeași însemnătate. Anume: vestirea mării, recunoașterea puterii, și prea înălțarea binefacerilor domnezezești. (Aceasta e direcțiunea obiectivă) eară de altă parte: sântirea și mântuirea noastră sufletească (direcțiune subiectivă). Ambe[le] aceste direcțiuni apoi, fără alterare ori micșorare împromutată convin în scopul final, care este întemeierea Împărăției lui Domnezeu pre pământ.

Să specificăm mai în detaliu aceste direcțiuni ca așa și mai lămurit să cunoaștem voința biserice și scopul ce vrea acea să ajungă prin așezarea sărbătorilor.-/328/

Se punem drept acea întrebarea, că ce voiește beserica cu alegerea și sântirea a unor zile de sărbătoare? Ea voiește:

1. Că în sărbători din timp în timp să propună credințioșilor *întreg opul răscumpărării* și încă cu acel scop precizat, ca cunoștința și fructul acelei răscumpărări să-l introducă în sufletul și în sămțirile interne ale noastre, unde fiind acelea cu credință susceptibile, ca una ce are putere vivificatoare, – în rezultatele sale earăși să se manifesteze în viața eternă a credințioșilor.

Beserica voiește ca sărbătorile să fie ca și o voce și chemare venită din ceruri, prin care fii creștinătății să provoacă a se apropia, a veni la cina cea mare de Domnul gătită, a intra la nunta de bucuria sufletească, cu hainele curăției și nevinovăției, a se îmbraca în Christos și pre Dânsul a-l prea mări în viața și astfel a se face părtași fericirii celei nestricătoase.

2. Ca în sărbători ca în toți atâtea evang[h]eliști ai Domnului prin decurgerea timpului lumii neîncetat să se vestească mărirea lui Domnezeu

descoperite și împărtășite noaue în economia mântuirii; memoria acestora să o susțină în credințioși și prin aceasta să suscite, să verifice întrânșii sămțul cel creștinesc, eară prin efectuarea acestora a-i face plăcuți Domnului Domnezeu.

Sânta beserică întru instituirea sărbătorilor are acel scop, că prin reînnoita și sistematica comemorare ale celor săvârșite pentru mântuirea noastră, creștinul, întreaga sa ființă să o împreune cu viața lui Christos, să o unească cu faptele săvârșite prin puterea darului mântuirii și drept prin aceasta a-l pune în cea puzățiune ca cunoscând destinațiunea sa, să-l convingă: ca toată viața sa să află deplinire în ceruri, fără de care, viața e deșeartă și fără de folos; să-l lumineze, că viața cea fericită eternă a creștinului are să să înrădăcineze în viața pământească a Mântuitorului și a Sântilor lui Domnezeu; și să-i facă cunoscut că, de vrea să aibă împărtășire cu Christos, trebu[i]e de nou să să nască în spirit și dreptate, să patimească ca un bun viteaz, să moară păcatului și lui Christos să învieze.

Să nu să cugete dară ca și cum sărbătorile ar fi destinate numai spre a fi zile de odihnă ori chiar de lenevire spre mai libera eserci[ta]re a plăcerilor, neci că acele ar fi instituite numai ca și născari comemorări săci, trecătoare, nu, ci acele sunt așezate spre reprezentarea viuă a lui Christos și a vieței Lui istorice. Aceste formează temeiul acelora, aceste dau sărbătorilor creștinești caracterul solemnității.

3. Prin așezarea sărbătorilor sânta beserică dorește a pune înaintea sufletului nostru nu litera moartă a sântei scripture, ci scriptura cea noua a spiritului sântu, adecă înțelegerea cea practica a voinței domnezeesti; voiește ca în acele să facă: mărturisire publică a credinței, să deaie literei morte a sântei scripture o viață splendid vivificatoariă.

S-au nu este beserica reprezentantele vieței istorice a lui Christos; — nu să răînoiește într-ânsa într-o seria sistematică descoperirea cea domnezească prin Isus Christos săvârșită! Cum s-ar putea dară mai nimerit înfășoșa aceasta reprezentare, aceasta misiune, decât așa, de cumva faptele descoperirilor domnezeesti afara de alte momente, să leagă de timpuri anumite, decât așa, dacă aceste timpuri încă să suscep în viața cea sântă și de viața dătătoare a besericei, nu numai săfiându-le astfel aceale tempuri, ci prin aplicarea acelora în viața privată a credințioșilor promovând deodată și sântire a vieței celei creștinești.

Mai sus s-a amintit, că sărbătorile formează și *demonstrarea adăvărului evang[h]elicu*. Voiți comprobata această aserțiune? eata

Considerați una câte una din sărbătorile bisericești, combinați legătura cea frumoasă ce există între cele mai solemne și între cele ce printr-o ordine sistematică sunt acelor subordonate și veți cunoaște, că cele mărturisite în simbolul credinței, acele le descoperim în faptă în sărbătorile anului bisericesc. – De exemplu:

Christos, pentru mântuirea lumii, s-a născut; din Fecioara (Craciun), – a pățimit, a morit și a înviat din morți (S[ântele] Paști), s-a suit la ceruri și șade de a dreapta Tatălui (Înălțarea) – a trimes pre spiritul cel sânt în lume (Rosalie) și[i] a[ltele]. Eată încheiăturile principale ale credinței descoperite în sărbătorile mai de frunte.

Da cu tot dreptul să poată afirma, că anul bisericesc în colori varie este ca un simbol apostolic, un simbol viu de credință, care din an, în an, din generațiune în generațiune susține, transplantează și întarește mărturisirea credinței cuprinse în „Credeu” . -

Aceasta apoi stă nu numai față de una ori alta sărbătoare mai însemnată, nu, ci precum stă aceasta față de una fiacărea sănguratecă în sene (sine, n.n.) considerată, – tot așa și în cerc mai mare despre toate sărbătorile împreună considerate.

Pentru că toate sărbătorile formează un ce întreg, acele într-o armoniă neconturbată de o parte țină spre descoperirea mării lui Christos și a Sântilor întru Dânsul preamăriți și deodată cu aceasta, spre exemplu, spre îndemn, – spre imitarea faptelor virtuoașă, – la câștigarea unei vieți sante întru/329/Christos și la ajungerea unei alte sărbători nelegate de tîmp în vieța cea vecinică.

Drept aceea sărbătorile creștinilor sunt nu numai tipurile principale ale cultului, ci deodată a întregii învățăture a creștinătății despre Domnezeu – despre Isus Christos, – despre om și destinațiune a lui ca atare apoi sunt migiloace puternice spre întemeiere a unei sărbători spirituale eterne .

Amăsurat acestei esențe și acestui scop al sărbătorilor, credințiosul cel adevărat, sărbătorile are să le țină și să le considere ca tot atâte flori și fructe ale spiritului creștinătății, ca tot atâte reminiscențe sacre ale vieții antice creștine, ca tot atâte migiloace salutare spre dovedirea unei și aceleia-și credințe, a unei animi și iubire, a unei speranțe și alipire, ce leagă pre membrii familiei lui Christos cu Domnezeu și pre ei între sine.

Influența aceasta binefăcătoare împromutată și reflexivă a sărbătorilor asupra internului omenesc, ușor o vom putea cunoaște și cuprinde de vom recugeta mai ales cea, ca sărbătorile servesc de migiloc și

de ocaziune cea mai nimerită ca creștinul apăsător de grigile lumesci, ostentat în luptele necazurilor, – lipselor și tentațiunilor, ca trezit din somn să-și reînnoiască vieța sa internă precum și legătura sa cu Domnezeu în Isus Christos prin Spiritul sânt, – prin inițierea și reînnoirea societății acesteia cu Domnezeu, omul reculegându-se între sine din ce în ce să nevoiească ca sămțirile și cugetele sale să lă confoarme după legea Domnului, voința sa să o îndreapte să o întărească spre a să lapeda de cele lumesci, spre a cerca vieța cea înfrumșetată cu poftele celor cerești. |

Sărbătorile sunt și trebu[i]e să fiă pentru creștini acele ocaziuni fericite prin a cărora migilocire și aplicare, vieța creștinească ușor își pune rădăcina în pământul cel ceresc, unde o așteaptă bucuria vieței fericite neveștezite.

Acuma, după ce în sărbătorile cele sacre să celebrează preamărare a iubirei eterne descoperite întru Isus Christos: urmarea este, că numai acela sânteaște sărbătorile, carele din toată anima sa să ofărește spre servirea iubirei lui Domnezeu, care iubirea cu iubire o replătește. În oferirea aceasta devoată consiste: sântirea cea adăverată a sărbătorilor, – cea constitue sacrificiul cel mai plăcut Domnului.

Și cum să areată această oferire, cum să dăscopere acest sacrificiu din partea credințioșilor ?

a). Mai înainte de toate întru supunere a minței noastre față de Căce cunoaște cugetele, s-au cu alte cuvinte, atunci, când credințiosul, adevărul suprem nu-l cearcă în lume, neci în înțelepțiunea lumească, fără în Domnăzeu, eară descoperirile manifestate prin Tatăl întru Isus Christos le considera ca unicul și cel mai curat adevăr.

Ce este apoi această supunere și subordonare a minței? decât credința, căci cela ce vrea să fiă sieși Domnezeu, ori înțelepțiunea cea lumească o considera ca unicul isvor și razem al minței sale, unul ca acela nu potea se creadă lui Domnezeu.

b) Aceași oferire piă pre lângă supunere a minței, pretinde și supunere a voinței, a sufletului nu numai, ci chiar și supunerea trupului sub voința lui Domnezeu. Căci numai când facultățile sufletești, adecă voința, poftele, speranța, dorirea și toate sămțirile, împreună și trezia (trezvia, n.n.), modestia, înfrânarea și castitatea trupului le dedicăm lui Domnezeu și le acomodăm după voința și legea cea domnezească, cu adevărat prin aceste descoperim iubirea noastră către Domnezeu, – aretăm sacrificiu de bună miresmă și aducem fructele mlădițelor altuite întru noi din viața cea portatoară de vieță, care a este Isus Christos. –

Când viața cea creștinească în aceste direcțiuni să va conforma vieții lui Isus Christos atunci și numai atunci celebrăm cu cuvenința (cuvința, n.n.) îndatorită,- prețuim după dreptate sântenia sărbătorilor. Ca aceste scopuri salutare ale sărbătorilor să să ajungă și să să întoarcă spre folosul sufletesc al poporului creștinesc este neapărată lipsă ca aceluia să să facă cunoscută voința beserice și să să lumineze a nu pune prețul principal al sărbătorilor în partea materială a acelora, fără în partea cea spirituală, adecă: întru câștigarea liniștei sufletești prin reînoirea și întărirea vieții plăcute Domnului.

Beserica lui Christos formează o familie sacră sub capul cel nevăzut al lui Isus Christos. Acesta prin servitorii săi aleși de cătră Dânsul și cu darul spiritului sânt sântiți spre săvârșirea și administrare a tainelor direge soartea membrilor acelei familie. -

În una fiăcarea comunitate creștinească, în cerc mai răstrâns un atare ministru este preotul. Dânsul cu alegerea spiritului sânt este pus spre învățarea și vestirea adevărului, spre luminarea, îndreptarea, sântirea și deplinirea fidelilor întru Christos. Drept aceea, preotul e chemat, ma[i] e datoriu ca în sufletul credințioșilor săi să întemeieaze sărbătoarea cea spirituală a mării lui Domnezeu.

Aceasta mai ușor va putea face așa, decumva culmea împlinirii datorinței sale nu-și va pune numai întracea, ca în domineci și sărbători va împlini funcțiunile sacre prescise, fără așa decumva să va folosi de toate ocaziunile binevenite a celebrării sărbătorilor, încât pre baza celor descoperite în oficiul divin al acelora; însemnătatea sărbătoarei o va împreuna cu învățătura dogmatică și morală/330/cu îndemări practice de cumva din istoricul sărbătoarei obveniente va asămăna viața antică creștinească cu viața creștinilor de azi, escitând în animele credințioșilor dorul și voința conformareii vieții lor cu cea descoperită în obiectul sărbătoarei.

Pre această cale adeseori îi va succede a stărpi cu încetul multe abuzuri stricăcioase, va putea îndrepta indiferentismul și nu odată chiar și voința cea rea a unora ori altora manifestată față de nesântirea sărbătorilor.

Sântul Chrisostom vorbind despre însemnătatea sărbătorilor așa zice: „Mulți sunt, cari ce e drept țin sărbătorile și cunosc numele lor, dară nu știu istoria și ocasiunea acelora¹”- Tot aceasta se poate aplica și azi în multe privințe nu numai față de popor, dar a în măsura buna chiar și față de preoțime.

¹ Nu se menționează trimiterea - s. n.

Fiindcă până aci am fost tratat despre sărbători că despre acele așezăminte sacre, cari din esența și de după scopul lor definit sârvesc spre promovarea moralității publice și private, spre întărirea credinței și promovare a pietății; scopul acestui studiu aduce cu sine ca cel puțin în genere se considerăm desfășurarea istorică și dezvoltarea treptată și progresivă a sărbătorilor.

II.*

De cumva în viața bisericii ocur unele zile prin serbare deosebită distinsă și sântite, aceasta pre lângă necesitatea și indigențele interne ale spiritului omenesc este de a să ascrie lucrării și procedurii domnezești. – Ca o parte a descoperirii și domnezești, *deja dintru începutul creării* cu cuvântul Domnului neschimbat s-a statorit *ziua odichnei*. Mai târziu earăși din voința domnezească pentru poporul jidovesc s-au așezat unele zile comemorative ale binefacerilor și promisiunilor divine.

Nu numai atâta ci în legea cea vechia tot prin acea dizpusețiune domnezească s-a specificat și modul celebrării zilelor de serbare. Acest mod a stat întru sântirea zilei a șeptea (7), întru servirea lui Dumnezeu și abștinerea de la lucru într-acea-și (Ieșire XX, 8-11) întru aducere de sacrificiu (Num. 28, 29) întru cetirea sau vestirea istoricului legii (Fapt. Ap. XV, 21) și a profeților, întru esplicarea acelora, și îndemnare ținută cătră popor. –

Ce sunt însă toate aceste dispuzățiuni, decât numai momentele și părțile esențiale ale tuturor sărbătorilor, a căror parte *materială* stă: întru abștinerea de la lucru servil, eara cea *spirituală* este: esercitarea și persolvirea funcțiunilor sacre.

Acuma după ce de o parte ambele legi, adecă cea vechia și cea noauă au unul și același legiuitoriu, carele în legea cea vechia a făcut începutul și pregătirea mântuirii, carea în legea cea noauă s-a plinit și s-a realizat prin Isus Christos celce s-a făcut plinirea și sfârșitul legii (Rom[ani], X. 4); eară de altă parte, deoarece firea omenească în esență să rămână tot aceea, cu aceleși trebuințe, – indigențele ei să dezvoltă după aceleași legi: de sene(sine, n.n.) urmeză, că în legea cea noauă, amăsurat spiritului, perfecțiunii superioare, și scopului mai sublim al legii darului încă are să sustee alegerea, respective sântirea unor zile anumite.

* Ioan Boroș, *Despre Sărbători*, II, în *Foaia bisericească și scolastică* (Blaș), 1889, II, Nr. 22, 15 August, p. 346. – 348.

Acesta cu atât mai vătos trebu[i]e să stea, deoarece de o parte însuși Domnezeu a voit ca sântirea Sâmbetei să se susceapă în ordul acelor precepte, cari în veci vor forma principiul tuturor dispuzățiunilor religioase, – eară de altă parte în legea cea noauă însuși Domnul Christos s-a dechiarat a fi Domn Sâmbetei, – apoi cu prezența – și cu observarea zilelor de sărbare a deplinit legea sântirei sărbătorilor.

Pre lângă aceste Isus Christos a făcut lucruri, care nimene[a] altul nu a făcut, – a lucrat atari binefaceri, – a dat atari promisiuni împlinite în timp, comemorarea căroră necesariu aduce cu sine solemnitate sărbătorească deosebită și dăstinsă. -/347/

Din aceste zile dăstinsă și sântite prin celebrarea sărbătorească vom să atingem numai pre cele mai de frunte, – căci acele prin dezvoltarea lor istorică servesc de bază, – formează izvorul celorlalte sărbători mai secundarie.

Sărbătoarea cea mai generală este

I Ziua Dominecei ori a „Domnului”.

După plinirea creării văzând Domnezeu ca toate sunt bune, în ziua a 7-a s-a odihnit de toate lucrurile [S]ale. – Legea primordială a sărbării Sâmbetei este dară însuși Domnezeu, care ca acelei zile să dea și sancțiune legală eternă, prin Moise a demandat *sântirea acelei zile*, – sau mai bine zicând prin Moise a făcut ca să se reînnoiască mandatul descoperirii divine originale. – Căci când a zis Domnezeu lui Moise „*Aduți aminte de ziua Sâmbetei să o sântești pre ea*”, ia adus aminte numai mandatul său legea cea primordială.

Ce a fostu însă legea și profeții? decât învățătoaria spre Christos, cea a fost umbra și preîntipuire, – eară legea darului este adevărul și realitatea .

Pentru cea în legea aceasta, întru carea cele vechi s-au făcut noaue, și toate de nou s-au zidit, în esență nu s-au șters legile fundamentale date de către Domnezeu, — între care legi a fost și cea a sântirei Sâmbetei, – fără acele legi numai s-au plinit, s-au reînnoit, respective s-au schimbat perfecționându-se de după spiritul, scopul și esența legii reînnoirii, recreării spirituale.

Drept cea, sântirea zilei de Sâmbăta într-altă formă, într-alt spirit, și într-o conformitate cu crearea cea dintâia, are și trebu[i]e se ocure și în legea cea noauă.

Aceasta o și aflăm în „ziua Dominecei s-au în ziua Domnului”.

În creștinism întru care celebrăm trecerea umbrei și venirea darului, – nu mai ținem ziua Sâmbetei, fără ziua primă a Sâmbetei s-au a săptămânei.

Și pentru ce? Pentru că această stă în conformitate cu esența și cu scopul creștinătății. – Cum?

Eată așa: Domnezeu după creare s-a odihnit a 7-a zi, deci crearea o a început în ziua primă a săptămânei. – Mântuitorul Christos, după ce a săvârșit toate ale mântuirii încă s-a odihnit în mormânt în a 7-a zi, sântind prin acesta ziua a 7-a și plinind de odată și legea. –

Dară El, care toate le reînnoiește și le rezidește (Cfr. oda 4- a din Sâmbăta cea mare) cu plinirea aceasta a legii numai decât a împreunat și perfecționarea acelei legi. Anume: atunci când în ziua primă a Sâmbetei (sau a săptămânei) cu putere domnezească și cu mărire cerească, că un mire din cămara, că un soare al dreptății ease din mormantul cel frumos, prin ce întărind perfecțiunea legii [S]ale, lumii dăruieaște reînnoire, recreare și sântire.

Procedura aceasta a Mântuitorului Christos o vedem observată și la alte așezăminte ale legii noană.

Spre exemplu:

El ca om adevărat fără macula păcatului și supus legii, împreună cu Apostolii săi plinește legea sărbând paștile cele jidovești, dară abia gătă aceasta, și eată că un mieluşel nevinovat așează paștile cele noauă, adeca sacrificiul legii noaue. Unde era tipul, acolo institu[i]le adevărul. – Dânsul ca să arate încetarea celor legale, mai antâiu împlinește acestea, și apoi dă misteriu¹.-

Isus Christos vine la botez ca să plinească legea, cu aceasta însă de odată abrogă botezul judaic și deschide ușa botezului nostru. De la modul viețuirii antice ne trece la viața noauă. La Paști într-o măsură, la botez într-un rîu delineează figura și adaugă adevărul.

Așa a făcut Christos și față de așezarea zilei de Dominecă, mai înainte a plinit legea odihnindu-se, dară prin învierea Sa înmegiat următoarea a introdus perfecționarea legii. Cu ziua creării a împreunat ziua recreării și prin aceasta lăsând și întărind esența legii primordiale domnezeesci, în ordul recreării lumii o a introdus ziua odihnei sântită prin învierea Sa.

Aceasta e apoi cauza că ziua aceasta se numește „ziua Domnului” pentru că întrânsa să reazumă memoriile cele mari ale naturei și ale grației,

¹ S. Chrysost. Horn. 82 in Mata. T. VII p. 738.